

1. БЕДНОСТ

1.1. Тенденции

Оценка на бедността и социалното изключване в България по данни на Евростат:

- **Броят на хората, живеещи в тежки материални лишения остава почти пет пъти по-голям от средното за ЕС ниво** и е най-голям за страните от Европейския съюз (44,1% през 2012 г., средно за ЕС : 9.9%. През 2012 г. **почти всеки втори (49,3%) живее в риск от бедност и социално изключване** - най-високо ниво, достигано изобщо в историята на ЕС (средното за Европа ниво за 2012 г. е 24 8 %) .
- Хората на възраст над 65 години са в най-голям риск от бедност (30,9 % през 2011 г.), следвани от деца (52,3% през 2012 г.). Жените продължават да бъдат в по-висок риск от бедност (23.6 % през 2011 г.) отколкото мъже (20,8% през 2011 г.) .
- Броят на работещите бедни е нараснал от 7,5% през 2008 г. до 8,2% през 2011 г. и все пак това е единственият показател, измерващ бедността, който остава на нива по-ниски от средното за ЕС (8.9%) .
- Най-високата степен на увеличение се наблюдава при броя на хората, живеещи в домакинства с много нисък интензитет на икономическа активност, който е нараснал от 8,1% през 2008 г. до 12.4 % през 2012 година.
- Въпреки слабия спад от 2.4 п.п. на броя на децата, живеещи в пренаселени жилища, процентът на децата, живеещи в такива условия остава най-висок за ЕС: 63,1% през 2011 г. (средно за ЕС : 22,7% през 2011 г.)
- Общите разходи за социална защита са 9 пъти по-малко от средното за ЕС-27 (за 2010 г. България 864.07 евро, средно за ЕС-27 7184.69 евро)

Тенденции на бедност в България (% от населението):

Наблюденията от организациите на „Каритас“ и на други неправителствени организации в България допълват сериозността на проблемите:

- Относителният брой на хората, живеещи в риск от бедност и социално изключване значително се различава за големите и малките населени места. Икономическата криза и бюджетните съкращения оказват особено голямо влияние в селата и малките градове. С цел оптимизиране на системата за социална защита, през последните години правителствата предприемат мерки за закриване на болници, училища и центрове за социални услуги в малките населени места. За съжаление, транспортната система не отговаря на новите потребности (липса или недостатъчни автобусни или влакови линии - някои от тях затворени заради кризата). Като резултат, хората от малките населени места не могат да получат адекватни медицински и социални услуги. По този начин "оптимизирането на бюджетните разходи" задълбочава пропастта между градските и селските райони и на практика увеличава абсолютната бедност на хората, живеещи в малки градове и села.

- Според наблюдение на мобилните центрове за подкрепа на „Каритас“, работещи в София и Бургас, **броят на бездомните хора се е увеличил през последните години**. Все още няма официална статистика за броя на бездомните хора в България, но през 2006 г. се посочва приблизителен брой около 500 000 (представляващи **6,8% от общото население**) и оттогава непрекъснато се увеличава. Повечето от бездомните хора, получаващи помощ в централите на „Каритас“, са образовани и на възраст между 40 и 60 години. Като причини за загуба на жилищата си обикновено посочват неплатена ипотека, загуба на работа и други доходи или семейни конфликти.
- Данните на Евростат за **8,2% работещи бедни в България изглеждат доста оптимистично**, тъй като при пресмятането не се вземат под внимание хората с нерегламентирани трудови отношения. В сравнение с други страни от ЕС, повечето от хората, които работят в сивия сектор, са нископлатени работници.
- Според последното проучване на Националната мрежа за децата, **51,8% от децата в България живеят в риск от бедност и 28,9% от децата са бедни**. 78,2% от семействата с три и повече деца са бедни. 98,1% от децата, живеещи в социални домове имат един или двама родители.
- Центровете за социални услуги на „Каритас“ в България отчитат **увеличаване на броя на децата и възрастните хора, молящи за помощ**. Според данни от мобилните центрове, броят на децата на улицата също расте: няма официална статистика за броя на децата, живеещи на улицата, но този брой се оценява в диапазона от няколко до няколко хиляди.
- Все още липсват разбиране и координация в съдебната система, обхващаща непълнолетните. Правителствената подкрепа на процеса по реструктуриране на сектора е по-скоро морална, отколкото реална. **Липсват съдии, прокурори и следователи със специална квалификация за работа с деца и младежи, нарушили закона**.

Последните данни от Националния статистически институт дават допълнителна информация за условията на живот и бедността при възрастните хора:

- По данни на Националния статистически институт, 18,8% от населението е на възраст над 65 години; до 2050 г. този брой се очаква да достигне 30%. До края на 2012 г. **31% от хората на възраст над 65 години живеят в бедност и 61% от домакинствата само с един възрастен над 65 години живеят в материални лишения**.
- По данни на Националния център за обществено здраве, 34,9% от хората на възраст над 60 години са регистрирани като хора с трайни увреждания.
- Минималната пенсия в България е 150 лв. (около 75 евро), а средната пенсия е 293,57 лв. (около 150 евро). Домовете за стари хора са с общ капацитет за страната 5600, а месечната такса за частните старчески домове е в размер на 500 лв.
- **Социалните услуги за възрастни хора са крайно недостатъчни**. В края на 2012 г. е имало 389 социални услуги в общността за възрастни с капацитет от 11 000, докато само броят на възрастните хора над 65г., живеещи в риск от бедност е 7 пъти по-висок.

1.2. Развитие на политики*

През последната година ситуацията, свързана с развитието на социалните политики и мерки е следната:

Политическата криза, започнала в началото на 2013 г., забави процеса на обсъждане и приемане на важни политически документи, както и на изпълнението на мерките, заложи в НПР 2013. Например, **Националната стратегия за намаляване на бедността и насърчаване на социалното включване 2020 г.** (НСНБНСВ) беше приета от Министерския съвет през февруари 2013 г., но все още липсват план за действие и ясни механизми за мониторинг на изпълнението на стратегията. Разработването на плана за действие и прилагането на стратегията **е спряно**. **Националната концепция за активен живот на възрастните хора** на беше приета в средата на 2012 година. За изпълнението ѝ също липсва план за действие. Дискусиите и изготвянето на **Националната стратегия за дългосрочни грижи** продължават, но много **по-бавно от необходимото**. Процесът на консултации по изготвянето на **Стратегическа рамка за политиките за здравеопазване/Подобряване на здравето на нацията 2014-2020 е спрян**.

През март 2013 г. правителството прие Пътна карта за изпълнение на **концепцията за държавна политика в областта на правосъдието за детето**. Създадена е междуйнституционална работна група с участието на НПО, но засега се обсъждат само концептуални документи.

Миналата година Министерството на труда и социалната политика започна оценка на положението на бездомните хора. НПО и общини бяха помолени да изпратят данни за броя на бездомните хора, които са бенефициенти на различните им програми. За съжаление, този процес е спрял поради политическата криза.

Оценка на предвидените мерки за социално включване в НПР на България:

В НПР2013 по отношение на мерките и политиките за социално включване се прави препратка към Националната стратегия за намаляване на бедността и насърчаване на социалното приобщаване 2020 г. (НСНБНСВ), одобрена в началото на февруари 2013 г. (виж по-горе). Стратегията има за цел подобряване качеството на живот на уязвимите групи в обществото и създаване на условия за тяхната пълноценна реализация. Освен това, документът потвърждава, че вече са започнали процесите на деинституционализация на децата и изпълнението на Националната стратегия за интеграция на ромите, които се предвижда да продължат. В НСНБНСВ се изброяват приоритети, като например предоставяне на възможности за заетост, увеличаване на доходите чрез активно участие на пазара на труда, осигуряване на равен достъп до качествено предучилищно и училищно образование, осигуряване на равен достъп до качествено здравеопазване, подобряване на достъпа до качествени социални услуги за деца и възрастни хора, развитие на междусекторни услуги за социално включване, подобряване на капацитета в сферите на образованието, здравеопазването, заетостта и социалните услуги.

* Докладът е подготвен през месец март 2013 г. Към началото на 2014 г. голяма част от цитираните документи са вече приети и ритъмът за приемане на необходимите планове за действие е възстановен.

Освен това, документът предвижда мерки за анализ на причините за бездомността и разработването на Стратегия за борба с бездомността. Планирано е последните да стартират през 2014 година. Досега има регламентирани само два вида социални услуги за бездомни хора.

Стратегическите документи, посочени в Националната програма за реформи не могат да бъдат считани за достатъчни за решаването на проблема с бедността в България. Въпреки че семейството се възприема за основен източник на сигурност, все още едно от основните предизвикателства за намаляване на бедността остава разработването на политики и мерки, насочени към подкрепа на семейството. Предложените в НПП мерки не са достатъчно фокусирани към семействата като цяло. Мерките, предложени в горепосочената НСНБНСВ биха могли да се считат за адекватни, но приемането на Стратегията и процесът по разработване на конкретни програми за нейното изпълнение са забавени поради политическата ситуация в страната (виж по-горе). По отношение на деинституционализацията на децата, трябва да се отбележи, че услугите за превенция на изоставянето на деца все още са неефективни и недостатъчни. В НПП не са предвидени мерки за осигуряване на активното включване на неправителствени организации и доставчици на социални услуги в процеса на реалното предоставяне на социални услуги. В голяма степен социалните услуги се предоставят предимно от общинските и държавните институции. Активно участие на гражданското общество ще гарантира подобряване на качеството и устойчивостта на социалните услуги.

Оценка на специфичните препоръки за България, формулирани от ЕК през 2013г.

Препоръки 3, 4, 5 и 6 биха могли да помогнат за редуциране на бедността и насърчаването на социалното включване, както и за подобряване нивото на заетост в България. Съобразяването с препоръка номер 2, цитирана по-долу, обаче по-скоро би имало негативен ефект:

Препоръки, които биха имали по-скоро негативен ефект	Възможен негативен ефект
<ul style="list-style-type: none"> • CSR 2: Да премахне постепенно възможностите за ранно пенсиониране, да въведе една и съща законово установена пенсионна възраст за мъжете и за жените и да прилага активни политики по заетостта, които да позволят на по-възрастните работещи да останат по-дълго на пазара на труда. 	<ul style="list-style-type: none"> • В момента нивото на младежката безработица е много високо и се увеличава. В този контекст не изглежда уместно да се увеличи възрастта за пенсиониране за следващите няколко години. Освен това, статистическите данни показват, че 34,9% от хората над 60 години са сертифицирани като хора с трайни увреждания - ситуация, която допълнително ще усложни процеса.

1.3. Препоръки

- **Приемане на социални политики, насочени към семейството, които имат предвид и семействата с един родител. Увеличаване на ресурсите за осигуряване благосъстоянието на младите, които да бъдат използвани за мерки, насочени към подпомагане на децата и семейства им.**
- **Приемане на мерки за борба с бедността сред работещите.**

- Възприемане на интегриран подход по отношение на бюджетните оптимизации, за да се **предотврати задълбочаването на различията между градските и селските райони.**
- **Ускоряване на приемането на план за действие** и ясен механизъм за наблюдение на изпълнението на **Националната стратегия за интеграция на ромите 2020.**
- **Детската бедност да стане приоритет в политическия дневен ред:** приемане на новия Закон за закрила на детето и да се възобновят дискусиите по новия Закон за предучилищното възпитание и подготовка. Разработване на система за социална и психологическа подкрепа, за да се предотврати изоставянето на деца. Ускоряване на изпълнението на мерките, свързани с детското правосъдие.
- **Развитие на достъпни и комплексни услуги за възрастните хора** и хората с увреждания, които помагат за техния независим живот. Ускоряване на развитието на Националната стратегия за дългосрочна грижа за възрастните хора и хората с увреждания. Разработване на цялостна схема за достъпни мобилни домашни грижи (медицински и социални), като част от политиките за дългосрочни грижи. Осигуряване на достъп до качествени здравни услуги за всички, чрез възобновяване на дискусиите относно Стратегическа рамка за политиките за здравеопазване/Подобряване на здравето на нацията 2014-2020.

2. ЗАЕТОСТ

2.1. Последни тенденции

- **Младежката безработица се е увеличила повече от два пъти** за разглеждания период, като нараства с 16.2 процентни пункта от 11.9% през 2008 г. до 28,1% през 2012 година.
- Ниското ниво на безработица от 5,8% през 2008 г. се е увеличило също повече от два пъти по време на разглеждания период, достигайки 12,3% през 2012 година. През 2012 г. нивото на безработица е по-високо при мъжете (13,5%) в сравнение с това при жените (10.8%), тези показатели за 2008 г. са съответно: 5,5% и 5,8% .
- Относително най-голямо е увеличението на броя на дългосрочно незаетите хора, който е нараснал от 2,9% през 2008 г. до 6.8% през 2012 г. , като при мъжете този брой е 7.7% през 2011 г.

Тенденции във връзка с безработицата (% от населението):

- Според данните на Евростат през май 2013 г. нивото на безработицата в България е 12,7%. За същия период според Националната агенция по заетостта, чиято статистика се основава на броя на хората, регистрирани като безработни в бюрата по труда, равнището на безработица е 11%. Младежката безработица за същия месец е 26,2%.
- Заетостта в селските райони е значително по-ниска, отколкото в градските райони, с разлика от около 12.8 п.п.

2.2. Развитие на политиките за намаляване на безработицата

Регистрирани са следните развития в политиките за намаляване на безработицата:

Мерките, насочени към повишаване на достъпа до заетост чрез ЕСФ Оперативна програма за развитие на човешките ресурси, заедно с програмите, предлагащи нови възможности за заетост на младите хора (трудовете пазари, финансово подкрепяни стажове, чужди езици и компютърно обучение) продължават да се прилагат. Дейностите, насочени към безработни хора над 50 г., както и към ромската общност също продължават, но няма видими положителни резултати. Наборът от мерки, взети, за да се наблюдава и контролира законосъобразността на заетостта не се прилагат. Положителната тенденция за включване на всички заинтересовани страни в общите процеси на подготовка на оперативните програми за новия период 2014-2020 продължава.

Оценка на предвидените мерки за намаляване на бедността в ННР на България:

Анализ на постиженията на предишните мерки, както и нови мерки за намаляване на безработицата се обсъждат в различна степен във всички части на ННР, особено в глава 3. Създаването на повече работни места и по-нататъшни инвестиции в човешките ресурси са определени като ключови цели за 2013 година. Мерките и действията за тяхното постигане са заложили в Националния план за действие по заетостта (НПДЗ), приет в края на 2012 година. Визията на НАЕП 2013 г. е подкрепата на устойчива заетост чрез осигуряване на качествена работна сила и компенсиране на част от разходите на работодателите за наемане на безработни лица от групи в неравностойно положение. Пет са целевите групи, определени в НПДЗ: (1) безработните младежи до 29 години, (2) безработни лица над 50-годишна възраст, (3) безработни лица с умения, които вече не се търсят или с ниско образование (включително роми), (4) хора с увреждания, (5), неактивни лица, желаещи да работят. За всяка група ННР предвижда мерки за подобряване на шансовете им за намиране на работа .

В ННР се посочва, че постигането на целта за заетост зависи от възвръщането на доверието, подобряване на глобалната икономика и реструктурирането на общата инвестиционна активност, както и от чуждестранните инвестиции в България. Акцентът в предлаганите мерките за постигане на целта за заетост е по-скоро върху външните стимули, а вътрешните за страната възможности не са взети под внимание в достатъчна степен.

Като цяло, предложените мерки за постигане на по-висока заетост имат по-скоро програмен характер, а дългосрочните перспективи не изглеждат ясни. Опитът от миналата година показва, че забавянето на финансиране и неефективното управление на финансовите средства, продължават да са фактор, намаляващ ефективността на прилаганите мерки.

2.3. Препоръки

- **Детайлна оценка на прилаганите мерки** и анализ на това, което може да се подобри, за да се избегне неефективност при прилагане на новите мерки.

- Разработване и прилагане на подходящи **мерки, насочени към хората с увреждания.**
- Разработване на **механизми за партньорство с НПО, особено в областта на кариерното развитие на младите хора**, с цел подобряване на съответствието между търсенето и предлагането на пазара на труда.